

УДК 336.717.6(075)

**Н. В. Наконечна,
М. В. Вінічук**

ПЕРЕШКОДИ В РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ

Розглянуто перешкоди на шляху формування в Україні політичних, правових, економічних та інших умов, за яких розвиток вітчизняного підприємницького середовища та інвестиційного клімату має набути привабливого характеру. Роз'яснено значні ризики відмивання коштів, спричинені поширенням корупції та незаконної економічної діяльності.

Ключові слова: податкові платежі, податкове навантаження, податкова політика, діловий клімат, корупція, мінізація, ілєгалізація.

Постановка проблеми. Аналіз податкового законодавства, бухгалтерських процедур, підготовки податкових звітів і процедур оплати податків та зборів продемонстрував, що в рейтингу «Оподаткування 2018» (Rating Taxes 2018) Україна значно поліпшила свої позиції, піднявшись з 84-го місця на 43-тє [1].

За даними британського ділового видання Financial Times, Україна посіла перше місце серед пострадянських країн у рейтингу поліпшення ділового клімату і з 2010 по 2017 рік піднялася в рейтингу на 24,21 пункта – до 63,9 пункта [2].

В Україні за минулі 5 років було прийнято низку законів, постанов і регуляторних актів, покликаних поліпшити ситуацію, але впроваджуються вони дуже повільно.

Стан дослідження. За даними Financial Times, податкове навантаження в Україні в 2017 році знизилося з 51,9 до 37,8%. За цим показником Україна піднялася на 98-му позицію порівняно з 156-м місцем 2016 року. У країнах Європейського Союзу податкове навантаження становить 39,6%, а середньосвітовий показник – 40,5%.

За кількістю податкових платежів на рік (їх лише п'ять) Україна посідає 3 місце у світі. Для порівняння, в країнах Євросоюзу 12 платежів на рік, у середньому по країнах світу – 24 платежі.

Заразом в Україні бізнес змушений витратити набагато більше часу на підготовку та подання звітів і сплату податків. Це займає 327,5 години, що дещо краще за показник минулого року – 355,5 години.

За цим показником Україна знаходиться на 159-му місці в світі, натомість середньосвітовий показник часу на підготовку звітів становить 240 годин, в країнах ЄС – 161 годину.

Метою статті є обґрунтування дієвих шляхів формування в Україні політичних, правових, економічних, соціальних та інших умов, за яких розвиток підприємницького середовища та інвестиційного клімату здатен набути привабливого характеру.

Виклад основних положень. Податкова політика в Україні часто передбачає надання пільгового режиму, що спричиняє спотворення умов конкуренції і є потужним стимулом тінізації економічних відносин.

На сьогодні в Україні існують значні ризики щодо відмивання коштів, через корупцію та незаконну економічну діяльність, зокрема фіктивне підприємництво, ухилення від сплати податків та шахрайство.

Такого висновку дійшли члени Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів (MONEYVAL) у звіті, присвяченому Україні й оприлюдненому наприкінці січня 2018 року у Страсбурзі. Таким чином, Україна отримала чергову «жовту картку» від європейських партнерів через непослідовність та нелогічність у боротьбі з корупцією та відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом. Одним із головних акцентів нового звіту є те, що Україна має проблеми зі збиранням інформації про фінансові оборотки та злочини, і ця інформація є в урядових структурах, зокрема у фінансової розвідки, але далі Україна нічого не робить з цими фактами [3].

Назагал у контексті проблеми зменшення обсягів тіншового сектора в Україні необхідно продовжити комплекс реформ у податковій

сфері, при цьому основну увагу слід приділити таким напрямам: 1 – підвищенню прозорості оподаткування, належному контролю операцій органів державного управління; 2 – створенню правового механізму та інфраструктури з протидії відмиванню нелегальних коштів і поверненню незаконно вивезених з України капіталів; 3 – зміцненню методів управління у державному секторі [4].

Всесвітнім економічним форумом опубліковано рейтинг держав за Індексом глобальної конкурентоспроможності у 2017–2018 рр. (The Global Competitiveness). Традиційно рейтинг очолила Швейцарія. До десятка найконкурентоздатніших увійшли США, Сінгапур, Нідерланди, Німеччина, Гонконг, Швеція, Великобританія, Японія та Фінляндія [5]. Україна 2017 року посіла 81-е місце серед 137 держав світу, поліпшивши свої позиції на чотири пункти (див. рис.).

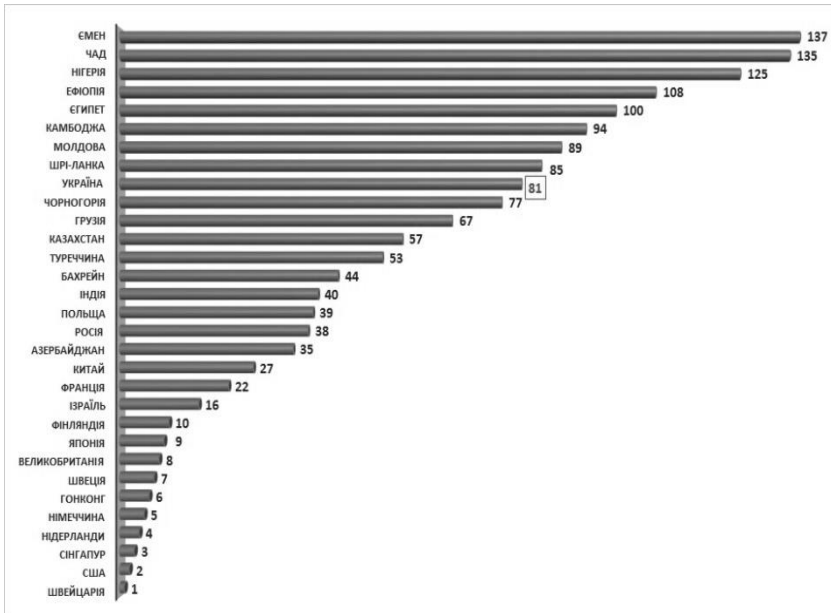

Рис. Рейтинг країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності у 2017–2018 рр.

Рейтинг України за показниками конкурентоспроможності є низьким. Індеси чітко вказують, на що саме державним органам слід звернути увагу. Насамперед, необхідно покращувати якість інститутів,

посилувати ефективність фінансових ринків, податкової реформи. Для розвитку торгівлі доцільно знизити нетарифні обмеження та спростити митні процедури. Здійснення реформ поліпшить інвестиційне середовище, що, своєю чергою, позначиться на технологічній готовності та ефективності товарних ринків.

Зазначені перешкоди веденню економічної діяльності стають передумовами переходу суб'єктів підприємництва «в тінь». Дуже часто така іллегальна діяльність супроводжується зміною якості економічної злочинності – на криміналізацію економічної системи. Реаліями українського економічного життя наразі залишається кримінальна поведінка значної кількості суб'єктів господарювання.

На сучасному етапі важливо не допускати поглиблення цього сектора іллегальної діяльності. Лише за системно-комплексного підходу до детінізації економіки – зі створенням єдиної системи правових, організаційно-економічних, суспільно-інформаційних, регулюючих державних заходів – можна досягти ефективної протидії тінізації суспільно-економічних відносин.

Світовий досвід підтверджує провідну роль держави на трансформаційних етапах розвитку суспільства, зокрема при створенні фундаменту сучасної економічної системи країн Заходу. Визначальне місце у ситуації посттрансформаційної кризи належить державі, обов'язок якої – сприяти реалізації конкурентних переваг національного виробництва шляхом зміцнення податкової системи, вдосконалення законодавства, спрямованого на детінізацію економіки України.

Задля розробки ефективної системи протидії злочинній економічній діяльності треба бути обізнаним з її основними методами та підходами (див. табл.).

З метою припинення тіньових схем потрібно вжити таких заходів:

- реформування національної системи фінансового контролю за здійсненням протизаконної діяльності в напрямі розробки конкретних інструментів обмеження тіньових систем перерозподілу фінансових ресурсів за кожним конкретним випадком;

- формування спеціального реєстру та загального переліку декларацій зі заявленими до відшкодування сумами ПДВ, які вважаються сумнівними;

- застосування мінімальних цін на високоліквідні імпорتنі товари (передусім підакцизні) для розрахунків і сплати податків; створення інституту представників митної та податкової служби в державах зарубіжжя (для обміну інформацією про оподаткування зовнішньоекономічної діяльності українських суб'єктів підприємництва);

- запровадження моніторингу за внутріфірмовими цінами в межах холдингових компаній;
- застосування змін в організаційній структурі державних холдингових компаній (зокрема, позбавлення підприємств права юридичної особи) та ін. [6].

Таблиця

Систематизація способів уникнення сплати податків

№ з/п	Спосіб	Суть здійснення
1	2	3
1	Незаконне переведення в готівку коштів через фіктивні фірми і кореспондентські рахунки	Завищення витрат на придбання товарів чи послуг з подальшим перерахуванням грошей фірмі, що їх конвертує
2	Відшкодування ПДВ через фіктивну фірму	Використання фіктивної фірми для одержання від неї фальсифікованих податкових документів про сплату зазначеного податку
3	Ухилення від сплати акцизного збору та ПДВ	Фальсифікація реальної вартості товарів під час їх ввезення на територію України
4	Ухилення від сплати заборгованості з використанням вексельних розрахунків	Підприємство-боржник зі сплати податків у бюджет розраховується з фірмами-постачальниками сировини векселями, які подаються в банк, що гарантує їх оплату. Фірма-постачальник звертається в банк з вимогою про оплату вексельної суми. Банк сплачує зазначену векселями суму. Гроші використовуються на погашення зустрічних взаємних вимог банку до підприємства і навпаки
5	Уникнення сплати податків / обов'язкових платежів через операції з поступлення боргу	Валюта надходить від нерезидента згідно з договором про зниження боргу з банком-кредитором не на розрахунковий рахунок підприємства-боржника, а до іноземної фірми
6	Ухилення від сплати податків через використання кредитних рахунків комерційних банків	Підприємства-боржники зі сплати податку, відкривши два і більше валютних рахунків, використовують кошти для здійснення розрахунків, пов'язаних з веденням своєї господарської діяльності, замість спрямування коштів на погашення заборгованості зі сплати податків

<i>Продовження таблиці</i>		
1	2	3
7	Ухилення від оподаткування прибутків, одержаних резидентом України від розміщення коштів за кордоном	Резидент України вступає у змову з нерезидентом і укладає угоду, предметом якої є придбання товарів, надання фіктивних послуг. Сума такої фіктивної угоди виводиться з оподаткування
8	Оформлення документів на купівлю товарів за завищеними цінами через фіктивну фірму	Підприємство через зв'язок з керівництвом підприємств-виробників купує товарно-матеріальні цінності за завищеними цінами і зберігає їх без оприбуткування
10	Використання офшорних зон для ухилення від сплати податків (бартерні та вексельні операції, операції з цінними паперами, транзитна торгівля)	Грунтується на принципі податкового законодавства, за яким обов'язковому оподаткуванню підлягають прибутки, джерело яких перебуває на території держави. Якщо джерело прибутку знаходиться за кордоном, цей прибуток виключається зі сфери податкової відповідальності в цій юрисдикції, а операції виводяться з оподаткування

Складено за джерелом [7].

Висновки. З метою запровадження системної взаємодії різних гілок влади з протидії тінізації економіки важливим для України є формування оптимальної інституційної інфраструктури.

На процес тінізації впливають не лише економічні, а й інші сфери суспільних відносин, зокрема політичні, правові, культурні, психологічні. Структура тіншової економічної діяльності є дуже складною і різноманітною за критерієм «соціальна небезпека». Зв'язки між окремими ланками тіншової економіки, механізми її функціонування відображають складну організаційну форму її існування та розвитку. Вони утворюють сукупність елементів системи тіншової економіки, дія якої спрямована супроти офіційного вектора економічного розвитку.

1. Ukraine has doubled the tax credit rating. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/415318/v-ukrayini-vdvichi-pokrashhyvsya-rejtyng-podatkovogo-klimatu>

2. Ukraine ranked first among post-Soviet countries in the rating of improving the business climate. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/417982/ukrayina-posila-pershe-mistse-sered-post-radyanskyh-krayin-v-rejtyngu-polipshennya-dilovogo-klimatu-financial-times>

3. FATF's unfulfilled recommendations and another «yellow card» for Ukraine. URL: <http://uainfo.org/blognews/1517841230-nevikonani-rekomendatsiyi-fatf-ta-chergova-zhovta-kartka-dlya.html>

4. Логвиненко М. Проблеми детінізації економіки в умовах нової економіко-правової політики. *Право України*. 2005. № 7. С. 97–100.

5. The position of Ukraine in the world ranking according to the index of global competitiveness 2017–2018. URL: <http://edclub.com.ua/.../pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalno>.

6. Сидоренко Т. О. Детінізація економіки та легалізація капіталу в Україні. *Інноваційна економіка* (Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю). 2011. № 2. С. 150–154.

7. The rating of tax evasion schemes: why the Ukrainian budget «loses» the most. URL: <http://www.case-ukraine.com.ua/rejting-sxem-uxilennya-vid-podatkv-na-chomu-ukra%D1%97niskij-byudzhet-vtrachaye-najbilshe/>

Nakonechna N. V., Vinichuk M. V. Problems for development of Ukraine's enterprise environment and investment climate

Tax policy in Ukraine often involves granting preferential treatment, which causes distortion of competition conditions and is a powerful incentive for the shadowing of economic relations. Today, Ukraine faces significant money laundering risks, due to corruption and illegal economic activity, including fictitious entrepreneurship, tax evasion and fraud.

In general, in the context of the problem of reducing the size of the shadow sector in Ukraine, it is necessary to continue the complex of reforms in the tax area, while the main attention should be paid to the following areas: 1) increasing transparency of taxation, proper control over the operations of public authorities; 2) the creation of a legal mechanism and infrastructure for combating the laundering of illegal funds and the return of illegally exported from Ukraine capital; 3) Strengthening governance in the public sector.

Ukraine's competitiveness rating is low. The indices clearly indicate what the state authorities should pay attention to. First of all, it is necessary to improve the quality of institutions, to increase the efficiency of financial markets, tax reform. For trade development, it is necessary to reduce non-tariff restrictions and simplify customs procedures. World experience confirms the key role of the state in the transformational stages of the development of society, in particular, when creating the foundation of the modern economic system of the West.

For the introduction of systemic interaction between different branches of power to counteract the shadow economy the formation of optimal institutional infrastructure is important for Ukraine. The process of shadowing is influenced not only by economic but also by other spheres of social relations, in particular political, legal, cultural, and psychological. The structure of shadow economic activity is very complex and varied according to the criterion of «social danger».

The links between the individual segments of the shadow economy, the mechanisms of its functioning, reflect the complex organizational form of its existence and development. They form a set of elements of the shadow economy system, whose action is directed against the official vector of economic development.

Key words: tax payments, tax burden, tax policy, business climate, corruption, shadowing, illegalization.

Стаття надійшла 23 травня 2018 р.